

РОЗДІЛ IV

Наукові пошуки майбутніх соціологів

УДК 316.334.56+316.42](477.82-25)

Основні чинники соціального самопочуття містян (регресійна модель за дефіцитними сферами)

Емілія Аврамук –

бакалавр спеціальності «Соціологія»,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна
E-mail: emma.avramuk@gmail.com

У межах цієї статті використано методику Інтегрального індексу соціального самопочуття (Є. Головаха, Н. Паніна). Емпіричну базу дослідження становлять масиви даних міського моніторингу «Соціальне самопочуття лучан» (Луцьк, 2014–2016), проведеного лабораторією соціологічних досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Основні чинники соціального самопочуття лучан подано якісними регресійними моделями за дефіцитними сферами та благами (коефіцієнти детермінації – 52 й 59 % відповідно). За результатами регресійного аналізу найбільш значимою у формуванні соціального самопочуття містян є сфера соціальної безпеки (0,369), далі – соціально-політична сфера (0,307) і найменш значимою – сфера соціальних відносин (0,187).

При уточненні регресійної моделі виявлено, що такі соціальні блага, як державний захист від зниження рівня життя, здатні управляти державою керівники, політичні ідеали, які заслуговують на підтримку, є статистично незначущими. Тоді як найбільш значимими вважаються такі соціальні блага, як юридична допомога в захисті своїх прав та інтересів (0,294), справедлива оцінка заслуг людини перед суспільством (0,211), норми й цінності, що об'єднують людей у державі та суспільстві (0,189), захист від злочинності (0,165).

Received: February, 2017

1st Revision: Mart, 2017

Asseped: April, 2017

Ключові слова: регресійний аналіз, Інтегральний індекс соціального самопочуття, соціальні блага, коефіцієнт детермінації, місто Луцьк.

Avramuk Emiliia. The Main Factors of Citizen's Social Well-Being (regression model of lacking spheres). Studying social well-being of people is an important indicator of society life; especially relevant in this case are special methods based on multidimensional approach. In this article, the author used the method of Integral Index of Social Well-Being (E. Golovakha, N. Panina). The empirical data of the research are the arrays of data of city monitoring «Social well-being of Lutsk citizens», conducted by the Laboratory of sociological researches of Lesya Ukrainka Eastern European National University in Lutsk in June 2016, and secondary data of analogical researches in 2014 and 2015.

For separating the main factors of social well-being of Lutsk citizens, we built the qualitative regression models of social well-being for its lacking spheres and welfares (coefficient of determination – 52 % and 59 % accordingly).

Considering the results of regression analysis, the most important in forming social well-being of citizens is the sphere of social security, then – socio-political sphere (0,307) and the least important – sphere of social relations (0,187).

While specifying the regression model, we identified that such social welfares, as state protection from life level reduction, people able to lead the state, political ideals worth being supported – are statistically insignificant. While the most important are such social welfares as legal help in rights protection (0,294), fare appraisal of person's merits (0,211), norms and values that unite people in the state and society (0,189), protection against crime (0,165).

Key words: regression analysis, Integral Index of Social Well-being, social welfares, coefficient of determination, the city of Lutsk.

© Аврамук Е., 2017

Аврамук Эмилия. Основные факторы социального самочувствия горожан (регрессионная модель по дефицитным сферам). В целях выделения основных факторов социального самочувствия жителей города Луцка выстраиваются качественные регрессионные модели социального самочувствия по его дефицитным сферам и благам (коэффициенты детерминации – 52 и 59 % соответственно). По результатам регрессионного анализа более значимой в формировании социального самочувствия горожан является сфера социальной безопасности (0,369), дальше – социально-политическая сфера (0,307) и меньше всего – сфера социальных отношений (0,187).

Ключевые слова: регрессионный анализ, Интегральный индекс социального самочувствия, социальные блага, коэффициент детерминации, город Луцк.

Постановка наукової проблеми та її значення. Результати соціологічних досліджень найчастіше обчислюються у відсотках, а це призводить до редуційного розуміння таких результатів. Так, у суспільстві формуються певні стереотипи, що однозначно впливають на думку мас. Стереотипізація подекуди призводить до того, що при подальших соціологічних дослідженнях респондент відповідає не те, що думає, а те, що він би мав відповісти. На відповідь також можуть впливати інші фактори.

Аби встановити чистий вплив соціальних благ на соціальне самопочуття, доцільно використати регресійний аналіз (РА), за допомогою котрого ми можемо назвати внесок окремих незалежних змінних у варіацію залежної. Це дасть змогу об'єктивно визначити основні чинники соціального самопочуття лучан й оцінити вплив кожного з них.

Мета статті – виокремлення основних чинників соціального самопочуття лучан засобами регресійного аналізу.

Завдання дослідження:

– виділити основні дефіцитні сфери та блага, що входять до них;

– побудувати якісні регресійні моделі соціального самопочуття за його дефіцитними сферами та дефіцитними благами.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Задля достатнього вивчення соціального самопочуття жителів м. Луцька послуговувалися працями С. Сальнікової й О. Штик [2; 4; 6]; для пошуку детальних пояснень використовували публіцистичні матеріали [7; 8]; для здійснення регресійного аналізу (РА) в програмі SPSS користувалися посібником А. Горбачика та С. Сальнікової [5].

Емпіричну базу нашого дослідження становлять масиви даних міського моніторингу «Соціальне самопочуття лучан», проведеного лабораторією соціологічних досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в м. Луцьку в червні 2016 р., і вторинних даних аналогічних досліджень за 2014 та 2015 рр. [6].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Спочатку розглянемо сфери соціального самопочуття. За результатами міського моніторингу «Соціальне самопочуття лучан», найдефіцитнішими сферами життя містян виявилися сфери соціальних відносин, соціально-політична й сфера соціальної безпеки [4, с. 115; 6].

Таблиця 1

Індекси достатності благ за дефіцитними сферами, шкала: 1–3

Сфера соціального життя	2014	2015	2016
Соціальних відносин	1,69	1,63	1,54
Соціально-політична	1,74	1,57	1,60
Соціальної безпеки	1,76	1,65	1,68

Розглянемо детальніше відповідні сфери та блага, включені до них.

Оскільки відібрані сфери є дефіцитними, то й блага, які входять до них, теж дефіцитні. Щоб визначити, якою мірою дефіцитність сфер і благ, поданих у табл. 1 і 2 відповідно, впливає на соціальне самопочуття містян, скористаємося регресійним аналізом. Як відомо, РА дає можливість показати, як кожен із факторів (тобто соціальних благ) впливає на соціальне самопочуття, уникнувши впливу решти факторів, тобто визначити чистий вплив кожного індикатора. Для цього побудуємо дві моделі: одну – для сфер СС, іншу – для благ, що представлені цими сферами.

Дефіцитність благ за соціальними сферами, %

z_1	Сфера соціальних відносин	Не вистачає, %
x_1	Упевненість у тому, що ситуація в країні покращуватиметься	76,3
x_2	Стабільність у державі та суспільстві	76,1
x_3	Справедлива оцінка заслуг людини перед суспільством	43,4
x_4	Норми й цінності, що об'єднують людей у державі та суспільстві	39,0
z_2	Соціально-політична сфера	
x_5	Керівників, спроможних управляти державою	73,2
x_6	Політичних ідеалів, які заслуговують на підтримку	63,0
x_7	Дотримання в країні прав людини	59,0
x_8	Політичні свободи (слова, совісті, пересування)	31,0
z_3	Сфера соціальної безпеки	
x_9	Державний захист від зниження рівня життя	71,8
x_{10}	Екологічна безпека	49,2
x_{11}	Захист від злочинності	46,9
x_{12}	Юридична допомога в захисті прав та інтересів	38,3

За результатом РА отримали таку модель для дефіцитних сфер соціального самопочуття:

$$y = 0,369z_3 + 0,307z_2 + 0,187z_1,$$

де y – інтегральний індекс соціального самопочуття, z_1 , z_2 , z_3 – дефіцитні сфери соціального самопочуття (див. табл. 2).

Таблиця 3

Регресійна модель по сферах соціального самопочуття

Сфера соціального життя	β	α -знач.
Соціальної безпеки	0,369	0,000
Соціально-політична	0,307	0,000
Соціальних відносин	0,187	0,000
R^2	0,524	

Коефіцієнт детермінації 52,4 % свідчить, що ці сфери пояснюють більшість Інтегрального індексу соціального самопочуття лучан. Для трьох сфер з 11 це досить хороший показник. Тобто можна припустити, що задоволення цих сфер приведе до покращення соціального самопочуття загалом. Порівнюючи ієрархію сфер соціального самопочуття, отриману за допомогою РА та побудовану за Індексом достатності благ (див. табл. 1), простежуємо, що вони є оберненими. Отож, найбільш значима сфера соціальної безпеки, а найменш – сфера соціальних відносин.

Можна припустити, що ці сфери стали настільки значущими завдяки ситуації в країні (анексія Криму, військові дії на Сході, затяжна соціальна та економічна криза. І за таких умов містяни переймаються своєю безпекою й безпекою своїх близьких; вони не впевнені в тому, що з ними буде завтра та наскільки держава зможе їх захистити, якщо вона не спроможна захистити свої кордони, власну цілісність. Потреби змістилися з матеріальних у бік соціально-політичних і за два роки стали ще більш дефіцитними, що свідчить про те, що ситуація серед мешканців міста стає напруженішою й влада повинна звертати на це увагу та приймати певні рішення, тому що незадоволені потреби можуть призводити до нових проблем серед населення й зростання рівня девіантної поведінки або інших негативних наслідків.

Визначимо детальніше, наскільки блага, що входять до зазначених вище дефіцитних сфер, впливають на соціальне самопочуття, за допомогою РА.

$$y=0,294x_{12}+0,211x_3+0,189x_4+0,165x_{11}+0,154x_8+0,072x_{10}+0,062x_7+0,057x_1+0,046x_2+0,035x_6+0,021x_5+0,009x_9.$$

Регресійна модель соціальних благ потребує уточнення, адже не всі блага виявилися статистично значущими. Процедура покрокового видалення представлено в табл. 4.

Таблиця 4

Регресійна модель за дефіцитними благами

№ з/п	Благо	β	α-знач.	I крок		II крок		III крок	
				β	α-знач.	β	α-знач.	В	α-знач.
1	Упевненість у тому, що ситуація в країні покращуватиметься	0,057	0,047	0,057	0,043	0,058	0,039	0,062	0,028
2	Стабільність у державі та суспільстві	0,046	0,139	0,049	0,095	0,051	0,076	0,058	0,043
3	Справедлива оцінка заслуг людини перед суспільством	0,211	0,000	0,212	0,000	0,213	0,000	0,213	0,000
4	Норми й цінності, що об'єднують людей у державі та суспільстві	0,189	0,000	0,190	0,000	0,190	0,000	0,192	0,000
5	Керівників, спроможних управляти державою	0,021	0,476	0,021	0,480	-	-	-	-
6	Політичних ідеалів, які заслуговують на підтримку	0,035	0,224	0,037	0,183	0,042	0,123	-	-
7	Дотримання в країні прав людини	0,062	0,035	0,062	0,034	0,064	0,027	0,066	0,022
8	Політичні свободи (слова, совісті, пересування)	0,154	0,000	0,153	0,000	0,155	0,000	0,160	0,000
9	Державний захист від зниження рівня життя	0,009	0,780	-	-	-	-	-	-
10	Екологічна безпека	0,072	0,014	0,072	0,014	0,074	0,012	0,079	0,007
11	Захист від злочинності	0,165	0,000	0,166	0,000	0,169	0,000	0,170	0,000
12	Юридична допомога в захисті прав та інтересів	0,294	0,000	0,294	0,000	0,294	0,000	0,291	0,000
R²		0,592		0,592		0,591		0,590	

Першим видаленим і найменш значущим є фактор «*державний захист від зниження рівня життя*». Тому постає питання, чому він утратив свою значимість для соціального самопочуття загалом. За результатами дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова в травні 2013 р., в Україні зафіксовано достатньо високі патерналістські настрої: 42 % населення України вважає, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини всім необхідним. Протилежної думки (що країна повинна забезпечити громадянам однакові «правила гри» в житті, а далі сама особа несе відповідальність за те, як вона використовує ці шанси) дотримується дещо більше громадян (51 %). При цьому патерналістські настрої помітно зростають: у 2006 р. 38 % населення покладали всю відповідальність на державу, на людей – 55 %. Але після подій 2014 р. змінилися й патерналістські настрої. Науковий керівник Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» Ірина Бекешкіна підкреслила: «Річ у критичній кількості людей, які розуміють ситуацію в суспільстві, розуміють, що йому потрібно, готові боротися і об'єднуються в цій боротьбі. І кількість таких людей зростає. Але

чи будуть якісь наслідки, важко сказати, як це було і після Помаранчевої революції. Але є одна суттєва відмінність: на тому Майдані був сильний патерналізм. Це було досить небезпечно, і ці побоювання виправдалися: після Майдану всі розслабилися, демобілізувалися і стали чекати, коли Ющенко зробить усім добре. Зараз у людей надій на політиків мало. Ми жодного разу не чули скандування їхніх імен. На Майдані 2004-го героїв обожнювали. Зараз вони – одні з...» [8]. Із цим не можна не погодитися. Ми можемо побачити, скільки громадських організацій виникло після Майдану й наскільки активізувалися уже наявні, усі вони працюють, щоб вирішувати конкретні питання певних груп населення. Зараз триває процес децентралізації та зосередження влади на місцях. Тепер люди самі прагнуть розв'язувати свої проблеми, не покладаючи настільки великі надії на державу.

Другий фактор, який ми видалили через його незначущість, – це *«керівники, спроможні управляти державою»*. Така незначущість може пояснюватися таким явищем, як відчуження суспільства від держави в умовах зрощення влади й бізнесу, так званого феномену «захоплення держави» – це умови, коли представники великого бізнесу мають змогу отримувати державну власність за допомогою впливу на формування базових правил гри за допомогою хабарів чиновникам і/або політикам. «Наслідком «захоплення держави» або реакцією соціуму на таку «політику» влади стало відчуження суспільства від держави, а отже, зменшення ролі інституту формального права як регулятора дії людей. Поки владна еліта ділила національні багатства між собою (не на користь України), українське суспільство навчилося жити своїм, паралельним життям. І її (владну еліту) цей хід подій цілком улаштував, оскільки подвійні стандарти перекладали рішення переважної частки життєво важливих завдань із держави на саме суспільство, а решта виконувалися не завжди й не для всіх законним способом» [3]. Отож відсутність державних управлінців є критичною, проте не визначальною в соціальному самопочутті.

Третій незначущий фактор – *«політичні ідеали, які заслуговують на підтримку»*. Політичні ідеали представлені зазвичай політичними партіями та їх складом. За даними дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова в період з 14 по 22 листопада 2015 р. в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької й Луганської областей, на запитання «Якою мірою ви довіряєте політичним партіям?», отримано такі результати: 39,2 % повністю не довіряють політичним партіям, 40 % українців переважно не довіряють політичним партіям; на запитання «Чи є серед відомих партій та, яка захищає ваші інтереси?» 56,5 % дали заперечну відповідь (23,3 % – «так»). За результатами соціологічних опитувань, проведених лабораторією соціологічних досліджень при кафедрі соціології та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки (2015–2016), довіра до політичних партій теж низька – 2,05 і 1,83 (за 5-бальною шкалою) відповідно [9]. Тобто люди розуміють, що політичні партії реально не представляють їхні інтереси, більше з того, що вони роблять, спрямовано лише на отримання голосів на виборах, та й уся їхня діяльність актуалізується перед виборами. Політика загалом виступає сценою гри акторів, тобто політичних діячів, а все заради місць у парламенті або інших владних структурах. Проте «будь-які об'єднання, які не мають політичного спрямування, викликають вищу прихильність до себе, аніж політичні партії, можливо тому, що вони чітко вказують на ту соціальну групу, інтереси якої відстоюють, спектр завдань, які спроможні виконувати. Політичні партії також відстоюють інтереси конкретної групи, проте декларують інше – абстрактне «всезагальне благо» [9].

Після оптимізації регресійної моделі збільшився коефіцієнт детермінації з 52 до 59 % (див. табл. 4); виявилось, що зі сфери соціальних відносин усі блага є значущими, із соціально-політичної – лише два і зі сфери соціальної безпеки – три.

Розглянемо, чому актуалізувалися деякі із соціальних благ. Чому для тихого та спокійного, на перший погляд, Луцька важливим став фактор захисту від злочинності? Як виявилось, за підсумками I півріччя минулого року, рівень злочинності в Луцьку зріс на 38 %, порівняно з відповідним періодом минулого року. Начальник Луцького відділу поліції Головного управління Національної поліції у Волинській області Олег Кічук наголошує, що криміногенна ситуація 1990 р. – це «квіточки», порівняно з тим, що ми маємо тепер. Але найгіршим, згідно зі словами посадовця, є те, що затримані за підозрою в скоєнні злочину почувуються безкарними. І часто на це є підстави. Нарікання бувають

Остаточна регресійна модель

Сфера соціальних відносин	Коефіцієнт кореляції
Справедлива оцінка заслуг людини перед суспільством	0,213
Норми й цінності, що об'єднують людей у державі та суспільстві	0,192
Упевненість у тому, що ситуація в країні покращуватиметься	0,062
Стабільність у державі та суспільстві	0,058
Соціально-політична сфера	
Політичні свободи (слова, совісті, пересування)	0,160
Дотримання в країні прав людини	0,066
Сфера соціальної безпеки	
Юридична допомога в захисті прав та інтересів	0,291
Захист від злочинності	0,170
Екологічна безпека	0,079

і на відповідні дії представників прокуратури та судів. Олег Кічук констатував невтішний факт, що в правовій сфері, на практиці спостерігаємо тенденцію до посилення юридичної захищеності правопорушників, що створює ризик повної беззахисності перед ними громадян [7]. Та варто зауважити, що на зростання рівня злочинності повпливала реформа в правоохоронній сфері. Збільшилася кількість патрульної поліції та, як наслідок, підвищилася реєстрація злочинів, що відбулося на їхньому загальному рівні.

Тут ми й знаходимо часткове пояснення того, яким впливовим є фактор юридичної допомоги в захисті своїх прав та інтересів. Люди не впевнені в тому, що їх не покарають за те, чого вони насправді не робили та чи насправді дієвий принцип верховенства права стосовно «звичайного» громадянина.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Задля виокремлення основних чинників соціального самопочуття лучан ми визначили основні дефіцитні сфери: сфера соціальних відносин (1,54 бала), соціально-політична (1,60), сфера соціальної безпеки (1,68), – до яких застосували регресійний аналіз.

Побудувавши РМ за цими сферами, ми виявили, що вони пояснюють більшість соціального самопочуття лучан. Уточнення моделі за дефіцитними благами покращило регресійну модель (коефіцієнт детермінації – 59 %). Проте такі соціальні блага, як державний захист від зниження рівня життя; здатні управляти державою керівники; політичні ідеали, які заслуговують на підтримку, виявилися статистично незначущими. За результатами остаточної регресійної моделі, найбільш важливі такі соціальні блага, як юридична допомога в захисті своїх прав та інтересів (0,294), справедлива оцінка заслуг людини перед суспільством (0,211), норми й цінності, що об'єднують людей у державі та суспільстві (0,189), захист від злочинності (0,165).

Завдяки РА ми виявили, що ієрархія дефіцитних сфер у РМ соціального самопочуття є оберненою до відповідної ієрархії, побудованої за ІДБ. Та сама закономірність стосується й благ, які представлені цими сферами. Отже, найбільш значимою є сфера соціальної безпеки (0,369), далі – соціально-політична сфера (0,307) і найменш значимою – сфера соціальних відносин (0,187).

Джерела та література

1. Горбачик А. П. Аналіз даних соціологічних досліджень засобами SPSS : навч.-метод. посіб. / А. П. Горбачик, С. А. Сальнікова. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 164 с.
2. Сальнікова С. А. Місто крізь призму соціального самопочуття / С. А. Сальнікова // Проблеми розвитку соціологічної теорії: українське суспільство та глобальні зміни : зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (4 груд. 2009 р.). – Київ, 2009. – С. 404–413.
3. Сальнікова С. А. Специфические феномены постсоветской аномии (Беларусь, Россия, Украина) / С. А. Сальнікова // Грани. – 2013. – № 12. – С. 20–26.
4. Сальнікова С. Соціальне самопочуття жителів міста Луцька: про що говорить моніторинг / С. Сальнікова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2017. – № 2. – С. 105–118.

5. Панина Н. В. Избранные труды по социологии : в трех томах. – Т. II : Теория, методы и результаты социологического исследования образа жизни, психологического состояния и социального самочувствия населения / Н. В. Панина ; сост. и ред. Е. И. Головахи. – Киев : Факт, 2008. – 312 с.
6. Штик О. Динаміка та ієрархія сфер соціальної життєдіяльності (на прикладі м. Луцька) / О. Штик // Соціологічні студії. – 2016. – № 1(8). – С. 73–77.
7. Злочинність у Луцьку є вищою ніж у «лихі 90-ті» [Електронний ресурс] // Волинська правда. – 2016. – Режим доступу : <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/persona/99719/>.
8. Українці розгубили свій патерналізм [Електронний ресурс] // Коментарі. – 2014. – Режим доступу : <http://ua.comments.ua/life/216777-ukrainsi-rozgubili-sviy-paternalizm.html>.
9. Сальнікова С. Луцька поліція нарощує довіру, а політики – втрачають [Електронний ресурс] / Світлана Сальнікова // ВолиньPost. – 2017. – Режим доступу : <http://www.volynpost.com/articles/937-lucka-policiia-naroschuie-doviru-a-polityky--vtrachayut>.

References

1. Gorbachuk, A. P., Salnikova, S. A. (2008), «Data analysis of sociological research tools SPSS», Lutsk: Publ. Dep. «Vesha», 164 p.
2. Salnikova, S. A. (2009), «The city through the lens of social well-being», Problems of sociological theory: Ukrainian society and global social change: Coll. of scientific works, Kyiv, Pp. 404–413.
3. Salnikova, S. A. (2013), Specific Phenomena of post-Soviet Anomy (Belarus, Russia, Ukraine), *Grani*, No. 12, Pp. 20–26.
4. Salnikova, S. (2017), Social Well-Being the Residents of Lutsk: about What Monitoring Data Say, *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, No. 2, Pp. 105–118.
5. Panina, N. V. (2008), «Selected Works in Sociology», Vol. II, «Theory, methods and results of the survey lifestyle, psychological state and social well-being of the population», Comp. and ed. Ye. I. Golovakha, Kyiv : Fact, 312 p.
6. Shtyk, O. (2016), Dynamics and the Hierarchy of Spheres of Social Vital Activity (on the example of Lutsk), *Sociological studios*, No. 1, Vol. 8, Pp. 73–77.
7. «Crime in Lutsk is higher than the «dashing 90»», (2016), «*Volyn truth*», <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/persona/99719/>.
8. «Ukrainians lost their paternalism» (2014), *Comments*, <http://ua.comments.ua/life/216777-ukrainsi-rozgubili-sviy-paternalizm.html>.
9. Salnikova, S. A. (2017), «Lutsk police increases trust, but politicians – decreases», *Volyn Post*, <http://www.volynpost.com/articles/937-lucka-policiia-naroschuie-doviru-a-polityky--vtrachayut>.